

COMITETELE ȘCOLARE DIN BASARABIA INTERBELICĂ: CONTRIBUȚII LA DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

Gheorghe PALADE

Universitatea de Stat din Moldova

În acest studiu sunt analizate aspecte privind activitatea comitetelor școlare înființate în România din inițiativa ministrului Instrucțiunii C. Angelescu prin Decretul-lege din iulie 1919. Obiectivul lor principal era mobilizarea eforturilor și mijloacelor populației din mediul rural și urban la construcția localurilor de școli. Drept urmare a activității acestora și a susținerii financiare din partea statului extinderea școlară a cunoscut proporții sporite, numărul de școli primare în Basarabia dublându-se, de la 1383 în anul 1918 la 2628 în 1940.

Pe lângă construirea și întreținerea școlilor, comitetele școlare au avut în responsabilitatea lor asigurarea școlilor cu material didactic și cărți pentru instruirea elevilor, fapt confirmat de numeroase demersuri și solicitări adresate *Casei Școalelor* în acest scop. O importanță deosebită au avut acțiunile comitetelor școlare conjugate cu cele ale corpului didactic pentru realizarea obligativității învățământului primar și asigurarea frecvenței școlare. În Basarabia, unde, drept urmare a regimului țarist, domina analfabetismul și ignoranța populației, acest proces a fost mai dificil decât în celelalte provincii românești. Comitetele școlare aveau în competența lor și aplicarea amenziilor pentru absentarea elevilor de la școală. Documentele analizate demonstrează că în multe cazuri acestea erau nevoite să reducă amenzile școlare din cauza situației materiale precare a populației rurale, care se înregistra mai ales în anii secetoși.

Acțiunile întreprinse de comitetele școlare au fost mai eficiente în perioada guvernărilor liberale din anii 1922-1926 și 1934-1937, acestea fiind încurajate energic de Ministerul Instrucțiunii Publice condus de C. Angelescu. Construcțiile școlare erau propagate prin conferințe publice, cinematograf, decernarea cu medalii a persoanelor cu merite deosebite. În acești ani cu strictete erau aplicate prevederile Legii privind obligativitatea învățământului primar. Sporirea numărului de școli în Basarabia, reducerea analfabetismului, cultivarea atașamentului populației față de școală au fost, incontestabil, și rezultate ale activității comitetelor școlare.

Cuvinte-cheie: *comitete școlare, buget, construcții școlare, obligativitatea învățământului, învățământ primar, amenzi școlare, corp didactic, frecvență școlară.*

SCHOOL OF COMMITTEES BASARABIA INTERWAR: CONTRIBUTIONS TO THE DEVELOPMENT OF EDUCATION

This study analyses the issues related to the activity of the school committees created in Romania at the initiative of the C. Angelescu, the Minister of Education, by the Decree-law of July 1919. Their core objective was to mobilize efforts and the means of the rural and urban population with the aim to build schools. As a result of these committees activity and due to the financial aid provided by the government, the number of education institutions increased significantly. Thus, the number of primary schools in Bessarabiadoubledfrom1383 in the year 1918 to 2628 in the year 1940.

Besides building and maintaining schools, the school committees were responsible for ensuring schools with teaching supplies and books for pupils, which is confirmed by several official requests submitted tot he *Casa Școalelor* Publishing house in this respect. The school committees and the teaching staff contributed a lot to the establishing of the obligatory primary education and ensuring school attendance among pupils. As compared to the rest of the Romanian provinces, this process was more difficult in Bessarabia, where people were illiterate and ignorant as a consequence of the tsarist regime. The school committees were entitled to apply fines to pupils who missed classes. The analyzed documents show that, in many cases, committees had to reduce the school fine due to the rural population's difficult material circumstances that occurred especially during drought years.

The school committees' activities were more efficient during liberal governments form 1922-1926 and 1934-1937, as they were truly encouraged by the Ministry of education led by C. Angelescu. Building schools was promoted during public conferences, in cinemas, in public ceremonies of awarding medals for special merits. During the se years, the provisions of the law on the obligatory primary education were complied with very strictly. The increase of the number of schools in Bessarabia, the reduction of illiteracy, the forming of peoples' love for school was also the merit of the school committees.

Keywords: *schools committees, budget, school construction, obligatory education, primary education, schools fines, teaching staff, school attendance.*

În lucrările istorice și pedagogice cu referire la politica educațională a statului român interbelic sunt abordate componentele esențiale ale instruirii școlare, precum: legislația, regulamentele privind activitatea corpului

didactic, programele analitice, măsurile de combatere a analfabetismului etc. Nu sunt analizați însă unii factori importanți ce au determinat extinderea învățământului primar și secundar după Unirea din 1918. Lipsesc informații și caracteristici privind activitatea comitetelor școlare, rolul acestora în procesul de extindere a învățământului, de asigurare a școlilor cu material didactic și cărți, de realizare a obligativității învățământului primar. Excepție în acest sens este cercetătoarea I.Livezeanu care în lucrarea din 1995 evidențiază contribuția comitetelor școlare la construcția localurilor de școli, apreciind în lumina documentelor și a publicațiilor din epocă misiunea lor deosebită [14, p.49-51]. În contextul prezentării politicii guvernului liberal al lui Ion C. Brătianu din 1918-1919 și cercetătoarea C.Neagu caracterizează obiectivele comitetelor școlare cuprinse în legea de constituire a acestora [15, p.128-129]. Rămân încă puțin cunoscute formele și mijloacele de activitate a comitetelor școlare în condițiile specifice ale Basarabiei, unde, drept urmare a regimului țarist, domina analfabetismul și ignoranța populației.

În anii ce au urmat Unirii de la 1918, autoritățile statului român, lipsite de suficiente mijloace materiale, au fost nevoite să caute soluții adecvate situației, transferând o parte importantă a problemelor cu care se confruntau sistemul de învățământ către comunitățile locale. Pe lângă alte măsuri, menite să asigure cuprinderea tuturor copiilor cu școala primară, la 24 iulie 1919, din inițiativa Ministerului Instrucțiunii Publice condus de C.Angelescu, a fost adoptat Decretul-lege pentru organizarea comitetelor școlare. Se prevedea înființarea acestora pentru toate tipurile de școli, atât în mediul rural, cât și în cel urban. Conform articolului 1 al Decretului, în fiecare județ se înființa un comitet școlar județean, iar în fiecare oraș câte un comitet școlar comunal. Comitetele școlare erau alcătuite din reprezentanți ai corpului didactic, ai autorităților comunale, ai părinților elevilor și ai cetățenilor interesați de „bunul mers al învățământului și de răspândirea culturii în popor”. Comitetele erau abilitate cu largi atribuții: colectarea de mijloace financiare; mobilizarea forței de muncă voluntară la lucrările de construcție a localurilor de școală; supravegherea respectării obligativității învățământului primar; înzestrarea școlilor cu cărți și material didactic necesar. În responsabilitatea lor mai era să contribuie la înființarea muzeelor școlare, a bibliotecilor și atelierelor de lucru [12, p.127-144].

După adoptarea legii s-a urmărit cu insistență prin dispoziții și circulare ministeriale înființarea comitetelor școlare în toate localitățile unde deja funcționau ori abia luau naștere școli primare. Rapoartele revizorilor școlare din Basarabia indicau la faptul că în anul de studii 1923-1924 rețeaua comitetelor școlare cuprinseseră majoritatea comunelor. Organizarea și activitatea lor era coordonată și supravegheată de Casa Școalelor, instituție autonomă pe lângă Ministerul Instrucțiunii. În acest sens, revizorul școlar al județului Lăpușna, Gheorghe Druță, scria în 1923 administrației Casei Școalelor: „Avem onoarea a Vă raporta ca răspuns la ordinul Dv. din 1 februarie a.c. 1668, că în toate satele din județul nostru, unde sunt școale primare, sunt organizate comitete școlare” [5, d. 252/1923, f. 58].

Un rol mobilizator în acest proces l-a avut Congresul Reprezentanților Comitetelor Școlare întrunit la București în zilele de 5-7 iulie 1924. Hotărârile adoptate cu participarea delegaților basarabeni au concretizat modalitățile de înființare și autorizare a comitetelor școlare, constituirea lor în orașe, principiile de activitate. Comitetele școlare urmasă să fie alcătuite din 9 membri. Organul reprezentativ de adoptare a celor mai importante decizii privind funcționarea lor era Adunarea generală, „compusă din părinții elevilor respectivi ai școlii și din toți acei care se interesează și dau dovezi că lucrează în domeniul culturii neamului nostru înscrisi ca membri până la data adunării”. Una dintre decizii se referea la școlile din mediul rural: „Să se înființeze comitete școlare în toate comunele rurale, iar cu autorizarea comitetelor școlare județene, bazată pe avizul revizorului școlar respectiv, să se înființeze asemenea comitete în fiecare sat ori cătun, unde există o asemenea școală.” [13, p.575]. Cât privește atribuțiile comitetelor școlare, congresul decidea ca acestea „să se îngrijească exclusiv de nevoile materiale și gospodăria școlii și construcției, iar chestiunile de învățământ să rămână în atribuția autorităților școlare” [13, p.574]. Erau astfel delimitate funcțiile comitetelor școlare de cele ale corpului didactic și ale direcției instituției de învățământ.

Pentru stabilitatea funcționării o mare importanță avea corectitudinea și eficiența gestionării bugetului lor. În decembrie 1923 Casa Școalelor s-a adresat cu o circulară comitetelor școlare primare, rurale și urbane și comitetelor grădinițelor de copii dispunând reglementarea exercițiului bugetar al acestora. Se prevedea ca anul financiar al comitetelor școlare să fie sincronizat cu cel al comunelor și județelor, și anume: de la 1 ianuarie a fiecărui an. Totodată, urma a fi modificat regulamentul comitetelor școlare privind întrunirea adunărilor generale în corespundere cu începutul exercițiului financiar. Până la modificarea respectivă rămânea în vigoare convocarea adunărilor comitetelor școlare rurale în cursul lunii noiembrie, iar a adunărilor generale ale celor urbane și județene – în luna decembrie.

Prin această circulară se prevedea întocmirea bugetului de către comitetele școlare și votarea acestuia în cadrul adunărilor generale. Comitetele rurale înaintau bugetele spre verificare și aprobare comitetelor școlare județene, iar cele urbane – comitetelor comunale urbane. În termen de o lună de la votarea lor de către adunările generale, acestea erau prezentate Casei Școalelor.

La întocmirea bugetelor comitetelor școlare urbane se lua în considerare necesitățile școlilor arătate de către directorii instituțiilor. Pentru gestionarea bugetului, la partea de venituri și cheltuieli se anexau state dezvoltatoare, în care se fixau pentru fiecare școală în parte sumele ce li se acordau, indicându-se destinația lor: reparații, întreținere, cheltuieli de cancelarie etc. [8, p.713]. Toate acestea erau supuse dezbaterilor adunărilor generale pentru a evita, astfel, diferite plângeri la adresa comitetelor școlare privind modalitatea de repartizare a banilor. În același mod procedau și comitetele comunale urbane repartizând mijloacele financiare între școlile primare și grădinițele de copii din orașele respective.

Comunele rurale erau obligate prin lege să dea pentru întreținerea școalelor 14 la sută din totalul veniturilor ordinare și extraordinare, iar pe baza Legii învățământului primar Ministerul Instrucțiunii a fixat și cel de Interne a obligat comunele urbane să dea la întreținerea școlilor primare și a grădinițelor de copii 10% din venituri. Aceste prevederi se refereau numai la școlile publice [8, p.714].

Într-o altă circulară, Casa Școalelor constata că multe comitete rurale nu trimiteau comitetului județean gestiunile și actele justificatoare spre verificare, neexercitându-se astfel niciun control asupra veniturilor și mai ales asupra cheltuielilor. Se menționa de asemenea faptul că unele comitete școlare județene, deși aveau contabili verificatori, nu urmăreau gestiunile bugetare ale comitetelor școlare rurale. Pentru a înlătura aceste neajunsuri, se prevedea: „Gestiunile și actele justificative ale comitetelor școlare rurale se vor verifica după sistemul ce se practică pentru verificarea bilanțului bugetar al băncilor populare” [8, p.715]. Inspectorii activității extrașcolare, revizorii școlari și controlorii financiari de pe lângă inspectoratele școlare regionale erau obligați să verifice în cursul lunilor ianuarie-martie gestiunile comitetelor. Comitetele școlare rurale erau grupate în cercuri fixându-se zilele pentru primirea unor delegați cu gestiunea și actele justificative privind exercițiul bugetar al anului 1923 și bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 1924. Fiecare cerc înregistra cele constatate într-un proces-verbal, acesta fiind înaintat comitetului școlar județean [8, p.715].

Contribuția comunelor la formarea bugetului comitetelor școlare era esențială, fapt ce explica numeroasele demersuri ale acestora, în caz de refuz din partea unor primării de a respecta cota de 14% din venituri prevăzută pentru întreținerea școlilor. În februarie 1937, președintele comitetului școlar județean Bălți s-a adresat Ministerului Instrucțiunii menționând în baza unor situații create în sate: „art.40 din Regulamentul pentru organizarea comitetelor școlare prevede ca pentru întreținerea școlilor comunale rurale comunele sunt obligate să contribuie cu cota de 14%, procentul acesta se calculează la totalul veniturilor comunei și se percepe și la plusul de încasări constatate la sfârșitul anului peste prevederi bugetare”. Se menționa, totodată, că această cotă nu putea fi redusă de consiliul comunal sau de delegația județeană. Astfel de demersuri aveau la bază faptul că în bugetele comunale în multe cazuri nu se prevedea cota de 14%, administrația locală făcând referire la art.161 din Legea Învățământului primar, care prevedea doar „obligațiunea comunelor de a întreține școala” [5, d. 83/1937, f. 3].

O imagine clară privind bugetul comitetelor școlare ale comunelor urbane este cuprinsă în „Darea de seamă asupra activității Consiliului Municipal Chișinău în anul 1928”. Cu referire la activitatea Comitetului școlar comunal, erau menționate 27 școli de băieți, 15 școli de fete și 26 grădinițe de copii aflate în subordine. Pentru întreținerea și asigurarea școlilor cu material didactic, Consiliul a repartizat acestor instituții subvenția de 6.800.000 lei. În opinia raportorilor, suma respectivă înlesnea „satisfacerea celor mai urgente nevoi, resimțite de școlile primare municipale: plata combustibilului, gospodăria, cancelaria, servitorii, reparațiile, iluminatul, chiria directorilor și directoarelor fără locuință pe lângă școli, chiria localurilor de școli, întreținerea atelierelor, material didactic, mobilier școlar, ajutorarea copiilor săraci, întreținerea medicilor școlari, subvenția pentru întreținerea cancelariei comitetului școlar, plata personalului, plata servitorului comitetului școlar, cheltuieli de deplasare, cumpărarea comptoarelor, organizarea primei colonii școlare, instalarea luminii electrice în școli, cumpărarea cinematografele școlare și transformarea în local de școală a construcțiilor din strada Haralabie nr.36” [20, p.122]. Această enumerare minuțioasă a cheltuielilor financiare pe care le făcea Comitetul școlar comunal din Chișinău permite, prin analogie, a constata componentele cheltuielilor bugetare ale comitetelor din alte orașe ale Basarabiei, precum Bălți, Soroca, Orhei, Tighina etc.

Prin Regulamentul de funcționare, comitetele școlare urmau să fie asigurate cu registrele necesare pentru evidența activității și contabilitate. Drept argument facem referire la un demers al comitetului școlar din

localitatea Costiujeni, suburbie a Chișinăului, adresat Casei Școalelor din martie 1923, prin care se solicita: jurnal de casă și „partiz de venituri și cheltuieli”; registre cu cotor de chitanțe pentru sumele încasate; registre pentru înscrierea recipiselor și altor acte de valoare consemnate de comitet și alte instituții publice; registru de procese-verbale; condică de expediție; registru de intrare și ieșire; „carte de aur a donatorilor”; registru de ordonanțe; registru chitanțier; registru de inspecție și control; registru pentru notarea lucrărilor făcute fără plată [5, d. 252/1923, f.50].

Astfel, se observă modalitatea de funcționare a comitetului cu birocracia caracteristică și pentru alte instituții școlare. Important este, însă, să apreciem strictețea deosebită a evidenței tuturor activităților desfășurate de comitetele școlare, în special a celor care țineau de bugetul lor, de sursele de venituri și utilizarea mijloacelor financiare acumulate, de raporturile cu instanțele superioare. În același context menționăm și obligativitatea înregistrării donațiilor făcute de persoane fizice, instituții publice sau întreprinderi și a lucrărilor făcute gratuit de locuitori.

Revizoratele școlare județene urmau cu strictețe dispozițiile Casei Școalelor și prevederile Regulamentului de funcționare a comitetelor școlare. În atenția lor era în special modalitatea de constituire a acestora. Aceasta o putem desprinde din circulara revizorului școlar al județului Bălți Atanasie Necula adresată școlilor primare la 17 octombrie 1927. Cu referire la lege el indica la structura comitetului școlar: „Face parte de drept din comitet: 1) primarul comunei; 2) preotul ales de preoții din comună; 3) învățătorul titular ales de învățătorii titulari din comună”. Urma apoi desemnarea a patru membri de către alegătorii din localitate, unul dintre ei fiind ales președinte, iar învățătorul ales din rândurile corpului didactic era secretarul comitetului. Comitetul comunal era aprobat de Comitetul județean, devenind funcțional legal numai după depunerea jurământului [6, inv. 1, d. 74, f. 24].

Locuitorii din comune, părinții elevilor manifestau interes deosebit pentru corectitudinea alegerilor membrilor comitetelor școlare. În iulie 1934 dosarul privind alegerile comitetului școlar din comuna Borogani, județul Cahul, a fost înaintat Administrației Casei Școalelor, pe motiv că ele fuseseră contestate de o parte a locuitorilor.

Și în alte cazuri alegerile membrilor comitetului școlar provocau neînțelegeri și proteste din partea sătenilor. Astfel, la Casa Școalelor parvenea în 1937 o informație privind alegerea comitetului școlar în comuna Slobozia Mare, județul Ismail, cu implicarea insistentă a directorului școlii Victor Terzi. Drept urmare a protestului ce a urmat, la recomandarea instituției centrale, președintele comitetului școlar județean era delegat în acea comună pentru clarificarea situației [5, d. 431/1937, f. 39]. Fără a trece cu vederea neregulile invocate, subliniem că oricare ar fi fost încălcările comise, însuși faptul contestării alegerilor în aceste comune și prezentarea dosarelor la București pentru a fi revăzute rezultatele lor demonstrează importanța și autoritatea pe care o aveau comitetele școlare în rândurile populației.

După cum am menționat, unul dintre principalele obiective ale comitetelor școlare era mobilizarea eforturilor locuitorilor din comune la construirea localurilor de școală, fără de care obligativitatea învățământului primar, prevăzută prin Legea din 1924, nu putea fi realizată. Comitetele școlare, susținute de autoritățile locale, au desfășurat o largă campanie de colectare a mijloacelor financiare, de convingere a sătenilor să asigure cu munca proprie și cu materiale construirea școlilor. Participarea populației la construirea localurilor școlare avea o semnificație deosebită, depășindu-se aspectul material și financiar. În mai multe rânduri, ministrul C. Angelescu sublinia importanța concursului populației rurale, mai ales prin munca proprie, la înălțarea localurilor de școală. El menționa: „Contribuția muncii la ridicarea altarelor de lumină este nu numai muncă de folos obștesc, ci ea este și un mijloc de educație socială și de deprinderi de solidaritate” (BAR, varia 4). Tot el evidențiază entuziasmul pe care-l manifestau țărani în procesul de construire a școlilor: „Săteanul nostru a dovedit că, sub aparenta amorțeală și a nepăsării, ascunde cea mai desăvârșită înțelegere a bunului public, și când e convins și însuflețit, e capabil să săvârșească lucrările și acțiunile cele mai mari și cele mai importante” (BAR, varia 4).

Activitatea comitetelor școlare în acest sens era încurajată pe diverse căi. Importantă a fost instituirea în anul 1923 a medaliei „Răsplata muncii” pentru construcții școlare. Regulamentul medaliei prevedea conferirea acesteia „...persoanelor care au contribuit în orice fel la construirea localurilor de școală” [8, p.259-261].

Procesul de construire a școlilor era mediatizat pe larg în presă, iar listele cu persoane decorate cu medalia „Răsplata muncii” pentru construcții școlare erau publicate în Buletinul Ministerului Instrucțiunii. Astfel, la solicitarea ministrului C. Angelescu, în aprilie 1936, prin decret regal, unor învățători, directori de școli, preoți,

primari ș.a. din localitățile județului Bălți li s-a conferit, pentru construcții școlare, medalia „Răsplata muncii”: clasa I – 7 persoane; clasa II – 32 persoane. Cu aceeași medalie au fost decorate alte 9 persoane, reprezentanți ai corpului didactic și ai administrației din județul Lăpușna [4, d. 63/1936, f. 24; 4, d. 69/1936, f. 128). Medalia a fost decernată și altor intelectuali și funcționari administrativi care participaseră activ la construirea localurilor de școli.

Campania de popularizare a construcțiilor școlare era susținută și prin conferințe prezentate de către membrii corpului didactic. În anul de studii 1924-1925 conferințe intitulate „Construcția localurilor de școli” au fost ținute în cadrul cercurilor culturale învățătoresți din județul Bălți. În același context se înscriau și conferințele cu tematică conexasă, precum: „Obligativitatea învățământului”, „Foloasele învățaturii și obligativitatea ei”, „Foloasele învățaturii de carte pentru fiecare locuitor” [5, inv. 1, d. 44, f.9/11]. Astfel, cercul „Unirea” a ținut conferințe cu tematica menționată în satele Pârlița târg, Chirileni, Todirești, Petrești, Pârlița sat, Alexe-evca, Stânjineni [5, inv. 1, d. 44, f.9/11].

Construirea noilor localuri de școală treptat s-a extins cuprinzând o mare parte a satelor basarabene. Numărul acestora a sporit mai ales în anii 1922-1926, când în fruntea Ministerului Instrucțiunii s-a aflat C.Angelescu. În anul de studii 1926-1927 în Basarabia funcționau 2114 școli primare și grădinițe de copii, cu 367 mai multe decât în anul 1920-1921, acestea cuprinzând 275.667 de copii. O mare parte din ele mai activau încă în localuri închiriate, care nici pe departe nu corespundeau condițiilor necesare instruirii [2, p.78; 8, p.243].

Criza economică din 1929-1933 a afectat puternic întregul sistem de învățământ, iar comitetele școlare au fost puse în imposibilitatea de a colecta mijloacele necesare pentru construirea localurilor de școală, bugetele lor fiind reduse și din cauza situației materiale precare a populației. Multe lucrări de construcție au fost sistate, localurile de școală rămânând doar cu pereții ridicați. În acest context menționăm că de la începutul anului 1934, odată cu instalarea unei noi guvernări național-liberale și cu revenirea lui C.Angelescu în fruntea Ministerului Instrucțiunii, campania de construire a localurilor de școală cu participarea locuitorilor din comune a fost reluată. Pentru a cunoaște realitățile și a stabili formele și mijloacele de activitate, ministerul a repartizat noi inspectori școlari de circumscripție „în locul celor care nu s-au prezentat”, numind totodată și 52 de subrevizori școlari. Printr-o decizie specială din 15 ianuarie 1934 în funcția de inspector general al învățământului secundar și primar a fost delegat Constantin Holban, un bun cunoscător al instituțiilor școlare din Basarabia. Acesta era împuternicit cu „atribuțiuni administrative asupra tuturor instituțiilor școlare și culturale de grad secundar și primar și a tuturor organelor de conducere și control” [4, d. 6/1934, f. 2].

În majoritatea rapoartelor primite de la inspectorii școlari se constata situația îngrijorătoare în care se aflau școlile drept urmare a crizei economice. În acest sens facem referire la raportul inspectorului Minea Titus, care scria despre școlile din județele Bălți și Hotin: „Materialul didactic cam în genere e lipsă. Se simte nevoia înzestrării școlilor cu material didactic. [...] Cu ocazia întocmirii tablourilor și datelor statistice asupra școlilor și populației școlare din 1928 și 1933, am observat un vădit regres. Școlile lăsate în nepăsare ajunseseră pe marginea prăpastiei” [4, d. 6/1934, f. 10-11]. O situație similară era descrisă de către inspectorul județelor Lăpușna și Orhei. În raportul prezentat Ministerului se menționa faptul că frecvența școlară atingea cota de 40% din numărul celor înscriși pe liste [4, d. 6/1934, f. 15]. Un alt reprezentant al Ministerului Instrucțiunii, D.Nadă, inspectorul județelor Cahul și Tighina, sublinia în darea de seamă pentru ianuarie 1934: „...am stabilit că numărul școlilor primare a scăzut între 1928-1933, pentru că a scăzut simțitor și numărul corpului didactic, că construcțiile școlare rămân neterminate. Numărul elevilor a scăzut simțitor prin propaganda făcută contra școlii și pentru suspendarea obligativității școlare...” [4, d. 6/1934, f. 18]. În rezultatul analizei acestor rapoarte Ministerul Instrucțiunii, Casa Școlaleor, autoritățile școlare județene au întreprins acțiuni energice, situația în domeniul construcțiilor școlare schimbându-se simțitor. Drept argument menționăm datele prezentate de C.Angelescu cu ocazia deschiderii anului școlar 1936-1937. El atrăgea atenția corpului didactic la aspectele principale ale învățământului primar, referindu-se și la construcțiile școlare: „În anul școlar 1935-1936 s-au terminat multe din cele aproape 4000 de localuri noi de școală începute în 1933, urmând ca celelalte să fie terminate în anul acesta și să se înceapă alte clădiri, necesare învățământului nostru (...), pentru ca toți copiii obligați să urmeze școala primară să aibă localurile de școală necesare, localuri igienice și construite după toate cerințele pedagogice” [2, p.3]. Deși informațiile se refereau la situația generală pe țară, ele erau relevante și pentru Basarabia, tabloul cuprinzând și construcțiile școlare din spațiul Pruto-Nistren.

Conform legii de înființare, comitetele școlare aveau în obligațiunile lor și înzestrarea școlilor cu material didactic și cărți, necesare procesului de instruire. În iunie 1923 Ministerul Instrucțiunii și Casa Școlaleor au

adresat comitetelor școlare un apel prin care era exprimată voința de a le sprijini în eforturile lor privind realizarea acestui obiectiv. Demersul era explicat prin faptul că Decretul-lege din iulie 1919 trecuseră în administrarea acestor instituții „aproape toate fondurile de care dispunea Casa Școalelor, pentru dotarea cu cărți și materiale de învățământ, iar prin art.2 din acest Decret-lege dă în seama comitetelor școlare sarcina de a înființa biblioteci, muzee, laboratorii, ateliere, grădini școlare etc.” Se menționa apoi că multe comitete nu dispuneau de fonduri pentru procurare de cărți și material didactic și în mare parte nu cunoșteau nici cărțile „mai potrivite pentru școlari și popor”, nici materialul didactic care se găsea în comerț, nici Casele de edituri de la care le puteau procura [5, d. 315/1923, f. 5].

În anii ce au urmat, comitetele școlare se adresau Casei Școalelor cu numeroase demersuri, solicitând material didactic, cărți, utilaje pentru biblioteci etc. Pentru argumentare ne vom referi la câteva dintre ele, conținutul lor fiind tipic pentru toate celelalte. Astfel, comitetul școlar al Școlii primare mixte din comuna Tătărușii Noi, județul Soroca, s-a adresat în ianuarie 1928 administrației Casei Școalelor cu cererea de a-i fi eliberat „tot ce se găsește la depozitul Casei Școalelor necesar pentru înzestrarea școlii menționate” [5, d. 1043/1928, f. 29]. În alte cazuri erau specificate tipurile de material didactic solicitat. Cu ocazia inaugurării deschiderii școlii primare „Regele Carol I”, comitetul școlar comunal din Cetatea Albă s-a adresat la 23 septembrie 1934 Casei Școalelor, solicitând tablouri istorice, religioase, hărți și alte materiale didactice. Drept răspuns, instituția respectivă a aprobat o listă care cuprindea 30 de titluri [5, d.719/1934, f. 75]. În același an Casa Școalelor a aprobat repartizarea unor biblioteci școlare și a materialelor didactice școlilor din satele județului Soroca: Mărculești, Rediu Mare, Mereșeuca, Țaul, Baxani, Parcani [5, d. 722/1934, f. 384-388].

Casa Școalelor impunea cerințe stricte privind utilizarea materialului didactic și a cărților puse la dispoziția școlilor. Repartizarea lor era însoțită, de regulă, de note explicative cu cerințe obligatorii adresate revizorilor școlare județene: „Vă rugăm a lua dispozițiuni ca la orice inspecție ce se va face acestei școle să se cerceteze ce utilizare se dă materialului și bibliotecii și în ce stare se află...” [5, d. 719/1934, f. 28; 5, d. 485/1935, f. 2].

Ilustrativ în acest sens era cazul gimnaziului din Cimișlia care primiseră în februarie 1935 de la Casa Școalelor o bibliotecă și diverse materiale didactice. Odată cu aceasta gimnaziului îi erau formulate anumite exigențe: „Materialul va fi trecut în inventarul școlei și al comitetului. Veți confirma Casei Școalelor primirea, arătând numărul ordinului de aprobare și al notei mai sus primite”. Totodată, direcția gimnaziului era avertizată că „în caz dacă mai primiseră în timp de șase ani precedenți material didactic (bibliotecă) ori fusese trimis același obiect (cărți) pentru a doua oară fără a fi restituit, era răspunzătoare și impusă pe cale legală să plătească costul obiectului/cărții, după prețul fixat la acel moment” [5, d. 48/1935, f. 6].

De rând cu alte laturi ale asigurării procesului de instruire, comitetele școlare erau responsabile de supravegherea frecvenței școlare și de aplicarea obligativității învățământului primar. În acest sens Ministerul Instrucțiunii a emis în 1926 o directivă, prin care concretiza modalitatea de aplicare a amenzilor pentru absențe școlare. Conform acesteia, la sfârșitul fiecărei săptămâni, după amiază, directorii școlilor urmau să înainteze delegației comitetului școlar lista elevilor care au absentat nemotivat mai mult de 3 zile în cursul săptămânii, arătând și motivele invocate (BOMIP 1926, nr. 2, 385).

Rolul comitetelor școlare în procesul de realizare a obligativității învățământului primar și asigurării frecvenței școlare era evidențiat într-o circulară a revizorului școlar județean Bălți Atanasie Necula, din 15 august 1927. El recomanda: a-i obliga pe învățători să viziteze pe elevii lor la domiciliu „spre a sfătui pe părinți să-i trimită regulat la școală, punându-se în vedere obligațiunile și pedepsele legii și notându-și starea lor materială”. Totodată, la deschiderea anului școlar, directorul instituției ori un învățător delegat de consiliul școlii urma să rostească „o cuvântare, arătând rostul școlii și obligațiunile puse de Legea Învățământului primar învățătorilor, comitetului școlar, receptorului pentru asigurarea bunei frecvențe”. Fiecare comitet școlar era dator să-și aleagă până la 15 septembrie delegația împuternicită să aplice amenzile școlare. În conformitate cu această directivă, toți învățătorii erau obligați să prezinte în fiecare sâmbătă câte o listă a elevilor care aveau cel puțin 3 absențe în cursul săptămânii. Ca și în anii precedenți, el insista: „Până la 15 septembrie fiecare comitet școlar este dator să-și aleagă delegația care va aplica amenzile școlare încheind proces-verbal...”. La recomandarea lui, delegația comitetului școlar urma să fie formată din directorul școlii, primarul sau delegatul satului. Comitetul era liber să aleagă corespunzător unor situații concrete o altă componentă a delegației [6, Fond 1477, 4, inv. 1, d.74, f. 3-4].

Amenzile școlare aplicate cu strictete în perioada guvernărilor liberale au contribuit incontestabil la sporirea frecvenței școlare. Fără a prezenta un tablou general sub acest aspect, aducem unele date privind amenzile

școlare în localitățile din județul Bălți. În septembrie 1923 fusese amendați pentru absentarea elevilor de la școală locuitorii satului Cupcini – 48 părinți, comunei Hârcești – 105, satului Zăbriceni – 60; majoritatea elevilor aveau lipse de 4-5 zile [6, Fond 1477 inv. 1, d. 39, f. 764, f. 769, f. 779-780]. În comuna Brătușeni, între 12 septembrie și 30 octombrie erau înregistrate amenzi pentru 63 elevi care aveau în medie câte 8 zile lipsă. Aceeași situație se înregistra în comuna Pârlița, Slobozia [6, Fond 1477 inv. 1, d. 39, f. 782, f. 785-786]. Similar, erau amendați pentru absențele elevilor și părinții din alte localități.

În anumite situații, comitetele școlare, luând în considerare situația materială precară a populației, insistau la reducerea amenzilor școlare pe care trebuiau să le achite conform legislației. În cererile respective de cele mai multe ori se făcea referire la recoltele proaste din cauza condițiilor climaterice nefavorabile. Un caz aparte, dar ilustrativ în acest sens, a fost aplicarea în anul 1934 a unor amenzi reduse de către comitetul școlar din satul Pavlovca, județul Cetatea Albă. Drept urmare, s-a decis ca pe viitor amenzi școlare să fie aplicate de Consiliul învățătorilor. În demersul adresat instanțelor superioare se menționa: „Comitetul școlar, care cunoaște starea materială a locuitorilor, aplică amenzi mai mici decât cele ce ar dori să le aplice învățătorii, care nu voiesc să vadă și latura materială a locuitorilor, în judecarea listelor de amenzi școlare, din care cauză se nasc neînțelegeri între învățători și membrii comitetului”. Comitetul județean solicita Casei Școalelor să aprobe ca soluționarea acestei chestiuni să fie pusă în seama Comitetului Școlar Central”. Refuzul la acest demers era explicit: „Vă facem cunoscut că noi nu putem schimba legea” [5, d. 183/1934, f. 3]. Astfel, în acest caz mărirea amenzilor aplicate rămânea neschimbată, solicitarea comitetului școlar fiind respinsă.

În multe cazuri comitetele școlare se adresau cu demersuri direct ministrului, considerând astfel posibilă soluționarea problemei amenzilor. În februarie 1926 primăria orașului Ismail, Comisia interimară și serviciul administrativ au adresat ministrului C. Angelescu rugămintea de a dispune anularea deciziei direcției școlii din suburbia Necrasovca-Veche, privind amenzi impuse populației pentru absentarea copiilor de la școală [4, d. 119/1926, f. 36]. Era anexată și o copie a referatului prezentat de delegatul local, în care se menționa că amenzi erau impuse pe nedrept: „1). Părinții au toată bunăvoința de a trimite copiii la școală, dar, din nenorocire, localul școlii noastre e așa de puțin încăpător încât nu poate cuprinde decât 1/3 parte din populația înscrisă pe anul curent; 2). Cea mai mare parte din părinții împovărați cu familie grea, cu familie din câte 2-3 copii, sunt lipsiți de mijloace materiale pentru a le procura cele necesare pentru îmbrăcăminte, cărți, ceea ce îi determină să-și rețină copiii acasă” [4, d. 119/1926, f. 37]. Constatăm deci că, pe lângă starea materială instabilă a sătenilor, erau și alte cazuri ce determinau absentarea elevilor de la școală, printre acestea fiind și insuficiența spațiului necesar instruirii în sălile de clasă.

În anii guvernării liberale (1934-1937), autoritățile școlare insistau cu strictețe la respectarea principiului obligativității frecventării lecțiilor de către elevi, deși aceasta era dificil de realizat, din mai multe motive, în special din cauza muncilor agricole la care aceștia erau nevoiți să participe. La sfârșitul anilor '30, conform datelor lui I. Nistor, frecvența școlii primare (curs elementar) alcătuiă 77,58% din numărul elevilor înscriși pe liste [19, p.309].

Comitetele școlare participau și la realizarea unor măsuri ce urmăreau lichidarea analfabetismului în rândurile populației adulte. Într-un raport din decembrie 1924 adresat revizoratului școlar al județului Bălți, directorul școlii din satul Stedleni comunica datele privind tinerii care urmau cursurile de adulți, solicitând și „bani pentru încălzit și luminat”. Totodată, era anexat un proces-verbal, menționându-se că la 6 decembrie cu concursul delegatului comitetului școlar se încheiaseră recensământul tinerilor în vârstă de 16-18 ani, pentru înscrierea la școala de adulți în anul de studii 1924-1925 [6, 4, inv. 1, d. 39, f. 504-505]. Erau întreprinse și măsuri de explicare a necesității științei de carte pentru populația care, în virtutea împrejurărilor, depășiseră vârsta școlară.

În concluzie menționăm că, prin acțiunile întreprinse, comitetele școlare au constituit în anii '20-30 ai sec. XIX un factor important al procesului de extindere școlară și consolidare a învățământului în Basarabia. Drept urmare a unei energice campanii de construire a localurilor de școală, dar și a sprijinului financiar acordat de instituțiile statului, numărul de școli în anii 1918-1940 a sporit de la 1383 până la 1628, cuprinderea tuturor copiilor cu instruirea primară devenind o realitate.

Comitetele școlare au îndeplinit și dificila misiune de aplicare a amenzilor școlare, contribuind astfel la realizarea prevederilor Legii din 1924 privind obligativitatea învățământului primar. În consecință, către sfârșitul anilor '30 nivelul frecvenței a sporit simțitor.

Important pentru procesul de instruire a fost activitatea comitetelor școlare în scopul asigurării școlilor cu material didactic și cărți. Drept dovadă a insistenței manifestate în realizarea acestui obiectiv sunt numeroase demersuri adresate Casei Școalelor și repartizarea materialelor solicitate în școli.

Bibliografie:

1. ANGELECU, C. *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*. București: Imprimeriile „Curentul”, 1940.
2. ANGELECU, C. *Legea pentru învățământul primar al statului (școale de copii mici, școale primare, școale și cursuri de adulți, școalele și clasele speciale pentru copii debili și anormali educabili) și învățământul normal primar*. București: Cartea Românească S.A., 1925.
3. ANGELESCU, C. *La deschiderea noului an școlar 1936-1937*. București, 1936.
4. ANR MIP: Arhivele Naționale ale României. Fond Ministerul Instrucțiunii Publice.
5. ANR CȘc: Arhivele Naționale ale României. Fond Casa Școalelor.
6. ANM: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 1477.
7. BAR: Biblioteca Academiei Române. Arhiva Dr. C.Angelescu. Manuscrise.
8. BOMIP 1923: Buletinul Oficial al Ministerului Instrucțiunii Publice, 1923, nr.258.
9. BOMIP 1926: Buletinul Oficial al Ministerului Instrucțiunii Publice, 1926, nr.4-5.
10. CAZACU, P. *Zece ani de la unire. Moldova dintre Prut și Nistru, 1918-1928*. Chișinău: Universul, 1928.
11. CIOBANU, Șt. *Basarabia. Populația, Istoria, Cultura*. Chișinău: Știința, 1992.
12. HAMANGIU, C. *Codul general al României: Legi uzuale*, vol.IX-X. București: Alcalay, 1919-1922.
13. *Lamura*. Revistă de cultură generală. București: Imprimeria Fundației culturale „Principele Carol”, 1924, nr.12.
14. LIVEZEANU, I. *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*. București: Humanitas, 1995.
15. MIP 1925: Ministerul Instrucțiunii Publice. *Lege pentru învățământul primar al statului*. București: Cartea românească, 1925.
16. MO 1919: *Monitorul Oficial*, 1919, 24 iulie, nr.78.
17. MO DAD 1924: *Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1924, nr.110.
18. NEAGU, C. *Guvernul Liberal Ion C. Brătianu (29 noiembrie/12 decembrie 1918 – 27 septembrie 1919). Politica internă*. Iași: CERMI, 1998.
19. NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. București: Humanitas, 1991.
20. PMC 1929: Primăria Municipiului Chișinău. *Darea de seamă asupra activității Consiliului Municipal în anii 1926, 1927 și 1928*. Chișinău: Tipografia „Dreptatea”, 1929.

Prezentat la 30.04.2014